

Economisch-Statistische Berichten

De middenstand in cijfers

★

J. A. Langelaan

Gedifferentieerde loonvorming
Schimmenspel of realiteit?

★

Drs. C. A. Braun

Wat kan Nederland op het gebied van
samenwerking tussen hoger onderwijs
en bedrijfsleven van België leren?

★

Dr. V. Pertot

Some current economic problems
of Yugoslavia

★

Dr. H. Riemens

Euratom - kroniek
No. 3

UITGAVE VAN HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

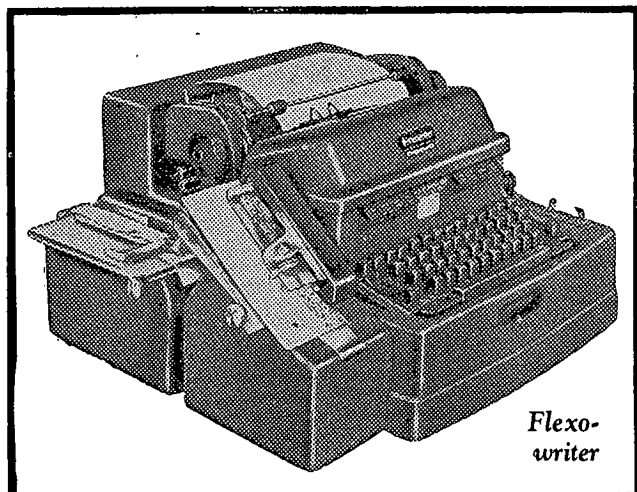
44e JAARGANG

No. 2198

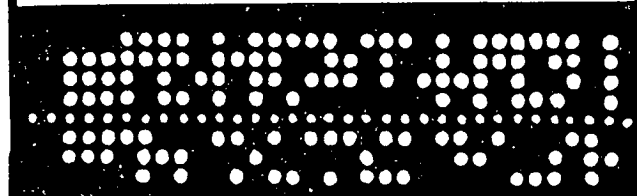
WOENSDAG 26 AUGUSTUS 1959

Friden aan de top van office automation

Uw veelomvattende kantoorarbeid wordt sneller, meer economisch en met grotere accuratesse verwerkt met FRIDEN tape-machines. Deze machines, die werken met in tape geponste codetaal, ponsen, lezen, schrijven, selecteren en verzamelen automatisch. Gelijkijdig met de algemeen toegepaste administratieve handelingen, zoals typen, rekenen, factureren en het voeren van een orderadministratie, kan als bijproduct automatisch een ponsband worden verkregen. De ponsband kan, behalve door FRIDEN machines, ook worden gebruikt om andere kantooromachines automatisch te laten werken, waardoor het herhaald vastleggen van dezelfde gegevens wordt voorkomen, zodat de kosten van de administratie aanzienlijk verlaagd worden.

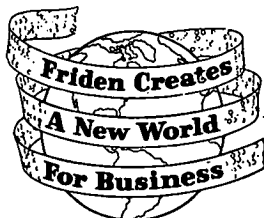
Flexo-
writer

- Ponsst in :
Papieren tape, Flexowriterkaarten, Ponskaarten
- Leest en schrijft uit :
Papieren tape, Flexowriterkaarten, Ponskaarten

ANDERE FRIDEN PRODUCTEN

- Telmachines
- Rekenmachines
- Factureermachines

Friden

Verkoopmaatschappij
Nederland N.V.

COOLSINGEL 49, ROTTERDAM.

TELEFOON 12 01 15

Financiering
en verzekering
van invoer-
uitvoer-
en
transito-zaken

R. MEES & ZONEN

ROTTERDAM

ECONOMISCH- STATISTISCHE BERICHTEN

Uitgave van het Nederlandsch Economisch Instituut

Adres voor Nederland: Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam-6.
Telefoon redactie: 0 1800 of 0 10 52939. Administratie:
0 1800 of 0 10 38040. Giro 8408.

Bankiers: R. Mees en Zonen, Rotterdam. Banque de Commerce, Koninklijk Plein 6, Brussel, postcheque-rekening 260.34.

Redactie-adres voor België: Dr. J. Geluck, Zwijnaardse Steenweg 357, Gent.

Abonnementen: Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam-6.

Abonnementsprijs: franco per post, voor Nederland en de Overzeese Rijksdelen (per zeepost) f. 29,—, overige landen f. 31,— per jaar. (België en Luxemburg B.fr. 400).

Abonnementen kunnen ingaan met elk nummer en slechts worden beëindigd per ultimo van het kalenderjaar.

Losse nummers 75 ct.

Aangetekende stukken in Nederland aan het Bijkantoor Westzeedijk, Rotterdam-6.

Advertenties. Alle correspondentie betreffende advertenties te richten aan de N.V. Koninklijke Nederl. Boekdrukkerij H. A. M. Roelants, Lange Haven 141, Schiedam (Telefoon 69300, toestel 1 of 3).

Advertentie-tarief f. 0,30 per mm. Contract-tarieven op aanvraag. Rubrieken „Vacatures” en „Beschikbare krachten” f. 0,60 per mm (dubbele kolom). De administratie behoudt zich het recht voor om advertenties zonder opgaaf van redenen te weigeren.

De middenstand in cijfers

De tijd, dat ten aanzien van de middenstand moest worden geconstateerd, dat vooral in algemeen- en sociaal-economisch opzicht weinig of geen statistisch materiaal ter beschikking stond, ligt al weer bijna een decennium achter ons. De gegevens, welke in de naoorlogse periode over de middenstand zijn verzameld, hebben zelfs reeds een zodanige omvang bereikt, dat het Economisch Instituut voor de Middenstand aanleiding heeft gevonden een aantal cijfers te bundelen in wat men een statistisch zakboekje voor de middenstand¹⁾ zou kunnen noemen.

Het grootste gedeelte van het geselecteerde documentatiemateriaal is van statische aard: het geeft inzicht in het aantal vestigingen, in sociaal-economische kenmerken en in bedrijfs-economische uitkomsten van hoofdzakelijk detailhandels- en ambachtsbedrijven. Met betrekking tot de verkeerssector — het vervoersbedrijf en het horecabedrijf — moest de publikatie zich zelfs beperken tot de vermelding van enkele vestigingsaantallen. Op dit terrein bestaat vooral in sociaal-economisch opzicht, nog een zeer grote achterstand in documentatie; wat de bedrijfseconomische gegevens betreft, is het Economisch Bureau voor het Wegvervoer blijkens een recent rapport bezig de achterstand in te halen.

De aandacht zij hier in het bijzonder gevestigd op de enkele gegevens van dynamische aard, welke de publikatie rijk is. Zoals uit nevenstaand tabelletje blijkt, is het aantal verkoopplaatsen in de verschillende levensmiddelenbranches — kruideniersbedrijven, slagerijen, bakkerijen, detailhandel in aardappelen, groenten en fruit en in melk en zuivel — tussen de jaren 1950 en 1958 verminderd van 78.471 tot 72.904. Rekening houdende met de toename van de bevolking in deze periode betekent dit, dat het aantal verkoopplaatsen in genoemde branches in bijna tien jaar is gedaald van ruim 78 tot bijna 66 per 10.000 inwoners. Een dergelijke daling valt zeker niet in alle sectoren van ambacht en detailhandel waar te nemen. Zo steeg het aantal winkels in textiel-

¹⁾ „De middenstand in cijfers”. Economisch Instituut voor de Middenstand, 's-Gravenhage, 1959, 68 blz., f. 3.

goederen van 17.663 in 1950 tot 18.764 in 1959, hetgeen echter met het oog op de bevolkingstoename hoogstens duidt op een relatieve stabiliteit.

Ook uit elders gepubliceerde gegevens valt af te leiden, dat het middenstandsapparaat als geheel een vermindering in omvang te zien geeft. Wat dit bij een bevolkingstoename, welke hier in haar effect wordt versterkt door een verhoogde koopkracht, betekent voor de omzetten en bedrijfsresultaten in ambacht en detailhandel, laat zich niet moeilijk raden: het resultaat moet zijn een krachtiger middenstand. Dit komt als symptoom ook duidelijk tot uitdrukking in het stijgend aantal filialen, dat, blijkens de gedetailleerde cijfers in het zakboekje, zeker niet uitsluitend voor rekening komt van het grootwinkelbedrijf.

Dat een dergelijke ontwikkeling in haar consequenties niet alleen lichtzijden heeft, moge blijken uit een grafiek, welke in de betreffende publikatie is opgenomen. Hieruit komt nl. sterk een veroudering van de middenstandsondernemer naar voren, een veroudering, welke zich nog steeds voortzet. Voor deze veroudering worden in de rapporten, waaraan de betreffende gegevens zijn ontleend, verschillende oorzaken genoemd. Eén ervan is de moeilijkheid met betrekking tot de continuïteit en de opvolging in

het middenstandsbedrijf. Dit laatste blijkt ook uit elders in de publikatie vermelde gegevens: 56 pCt. der middenstandsondernemers kan op 50-jarige leeftijd of ouder nog geen vermoedelijke opvolger in het bedrijf aanwijzen. Het behoeft geen verwondering te wekken, dat, zoals uit de gegevens blijkt, het percentage middenstanders zonder opvolgers groter is naarmate de betrokkenen in een lagere inkomensklasse vallen. Wellicht ligt hier de kiem tot verbetering, nu de economische omstandigheden van de middenstand een opgaande lijn te zien geven.

Zo laat reeds een vluchtige beschouwing van enkele cijfers zien, dat zich in de middenstand belangrijke veranderingen aan het voltrekken zijn. Verdere gegevens en de bestudering daárvan zullen de voorlopige lijnen duidelijker gestalte moeten geven.

Wassenaar.

Drs. P. H. J. F. Th. SCHNELLEN.

Aantal verkoopplaatsen in de vijf levensmiddelenbranches

per 1 jan.	verkoopplaatsen	w.o. filialen
1950	78.471	3.190
1951	77.738	3.346
1952	76.925	3.509
1953	75.908	3.782
1954	75.707	3.978
1955	75.973	4.531
1956	75.495	4.636
1957	73.534	4.713
1958	72.904	4.699

INHOUD

	Blz.		Blz.
De middenstand in cijfers, door Drs. P. H. J. F. Th. Schnellen	675	Some economic problems of Yugoslavia, door Dr. V. Pertot	680
Gedifferentieerde loonvorming; schimmenspel of realiteit? door J. A. Langelaan	676	Euratom-kroniek No. 3, door Dr. H. Riemens ...	686
Wat kan Nederland op het gebied van samenwerking tussen hoger onderwijs en bedrijfsleven van België leren? door Drs. C. A. Braun	678	Geld- en kapitaalmarkt, door Dr. M. P. Gans ..	688
		Notities:	
		Aardolieproductie in de Gemeenschappelijke Markt	679
		Statistieken	689

COMMISSIE VAN REDACTIE: Ch. Glasz; L. M. Koyck; H. W. Lambers; J. Tinbergen; J. R. Zuidema.
 Redacteur-Secretaris: A. de Wit. Adjunct Redacteur-Secretaris J. H. Zoon.
 COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË: F. Collin; J. E. Mertens de Wilmars; J. van Tichelen; R. Vandeputte; A. J. Vlerick.

De in de metaalindustrie overeengekomen verhoging der loontabellen is een eerste proeve van de vrijere loonvorming, welk beginsel blijkens de Regeringsnota een essentieel element vormt in de door haar voorgestane politiek. Toekomstige produktiviteitstoename in eigen bedrijfstak naast eventueel bezwaarlijke gevolgen voor de andere sectoren, ten gevolge van te markante differentiatie van lonen en andere arbeidsvoorwaarden, zijn de criteria, waaraan Rijksbemiddelaars de voorstellen van partijen zullen toetsen met inachtneming van de reeds vaststaande looncompensaties van begin 1960. Voorts mogen de hogere arbeidskosten niet worden doorberekend in de prijzen. De werkgevers is een cerberustaak toegewezen: handhaving van het binnenlands prijspeil door bevrozing van prijzen der aangeboden diensten en produkten. Verwezenlijking der doelstellingen is slechts mogelijk door het betrachten van grote gematigdheid bij vragen en toekennen van loonsverhogingen.

Gedifferentieerde loonvorming

Schimmenspel of realiteit?

Dezer weken is de door de Regering vastgestelde tekst van de algemene aanwijzing voor het college van Rijksbemiddelaars betreffende meer differentiatie in de arbeidsvoorwaarden gepubliceerd. Reeds voordien werd bekend, dat in de metaalindustrie werkgevers en vakverenigingen elkaar hadden gevonden in een algemene loonsverhoging van 5 pCt. en een krappe verwerking van huurbijslag 1957 (circa 0,8 pCt.), overeenkomende met een gemiddelde stijging van ca. 5,55 pCt. van de loonsom over het tijdvak 1 juli 1959 tot 1 juli 1961.

Tot goed begrip diene, dat deze verhoging in de eerste vier maanden van 1960 nog zal worden gevolgd door de aan de werknemers toe te kennen compensatie ad 3,6 pCt. voor de huurverhoging, terwijl de kinderbijslagverhoging de loonvoet in 1960 nog met circa 0,6 pCt. zal doen stijgen; de toepassing van het beginsel der vrijere loonvorming (5,55 pCt.) en de door de Regering voorgeschreven compensatiemaatregelen (4,2 pCt.) resulteren derhalve in een stijging van het loonniveau in de metaalindustrie van 9 à 10 pCt. Voorts is dan nog geen rekening gehouden met de autonome loonstijging (ca. 2 pCt.) die optreedt als gevolg van de toekenning van hogere prestatietoeslagen, overwerkpremies, meritirating, winstdeling, wijziging gemeenteklassen enz.

Op het college van Rijksbemiddelaars rust thans de taak te beoordelen of het op grond van de punten der algemene aanwijzing zijn goedkeuring kan hechten aan hetgeen tussen partijen is overeengekomen: in het bijzonder zal de tot standgekomen verhoging (5,55 pCt.) der loontabellen moeten worden getoetst aan de richtlijnen, die immers het door de nieuwe Regering uitgestippelde beleid voor prijzen en lonen weerspiegelen. Gehoopt moet worden, dat het college zich bij de toetsing van deze eerste collectieve arbeidsovereenkomst aan de nieuwe richtlijnen terdege zal realiseren welke repercussies in andere bedrijfstakken te duchten zijn indien de c.a.o. groot-metaal onveranderd wordt goedgekeurd.

Het is een typisch Nederlandse figuur — passend in de hedendaagse opvattingen hier te lande — dat partijen ernaar streven hun onderhandelingspositie te versterken door hun argumentatie te baseren op statistisch materiaal van welis-

waar onverdachte herkomst, doch van zeer betrekkelijke waarde wanneer het gaat om het meten van produktiviteitsverhogingen in een of andere bedrijfstak en de berekening van het effect van loonsverhogingen op de prijzen der produkten. Het baart geen verwondering dat door partijen te goeder trouw uit dat cijfermateriaal meer dan eens tegengestelde conclusies worden getrokken; het is onderhandelaars ten slotte niet aan te rekenen, dat zij de interpretatie der cijfers doen passen in hun argumentatie.

Ongetwijfeld zal het college dan ook de relativiteit van de motivering onderkennen, op grond waarvan partijen in de metaalindustrie een verhoging van 5,55 pCt. van het loonniveau in een zo geschakeerde bedrijfstak aanvaardbaar achten. Doch anderzijds zal dit orgaan evenmin op concrete wijze kunnen aantonen, dat in de metaalindustrie de produktiviteitsstijging, die in de algemene aanwijzing als een der maatstaven is genoemd waaraan de loonsverhogingen dienen te worden getoetst, de „vrij” overeengekomen loonsverhoging ad 5,55 pCt. niet toelaat.

Er is evenwel terecht nog een criterium gesteld: rekening moet worden gehouden met bezwaarlijk te achten gevolgen, bijv. in verband met de situatie op de arbeidsmarkt, die uit een te forse verhoging van de lonen in de metaalindustrie voor andere bedrijfstakken zouden voortvloeien. Kennelijk is de Regering, die het beginsel van vrijere loonvorming voorstaat, zich ervan bewust dat door haar vaststelling van de algemene compensatie voor huurverhoging en melksubsidie (4,2 pCt.¹⁾, in de meeste sectoren van het bedrijfsleven het spel der vrijere loonvorming slechts binnen zeer enge grenzen zal kunnen worden beoefend.

Het is dus zaak van den beginne af een strak beleid te voeren wil de vrijere, dat wil zeggen de meer genuanceerde loonvorming niet spoedig verworpen tot een fikse generale welvaartsronde waarvan het averechtse effect reeds eerder terdege werd gevoeld. Bij de besprekingen over de lonen zullen de onderhandelaars dan ook scherp in het oog moeten houden het in de algemene aanwijzing vermelde criterium, hetwelk verhoging van arbeidskosten slechts

¹⁾ Dit percentage betekent voor grote groepen van loontrekkers een overcompensatie.

gerechtvaardigd acht voor zover (ten minste) een adequate stijging der produktiviteit aannemelijk is.

Eigenlijk is deze politiek van volledige toerekening der produktiviteitsstijging aan de loonfactor te vergaand, want een deel der uit een verbeterde produktiviteit vrijkomende middelen zal voor investeringen moeten worden aangewend op straffe dat in een wat verdere toekomst van een reële welvaartsverbetering geen sprake meer zal zijn. Juist in dit opzicht blijken evenwel de visies van werkgevers en werknemers maar zeer gedeeltelijk parallel te lopen, zodat in laatste instantie toch het gewicht dat partijen in de schaal kunnen werpen, en niet de cijfers en tabellen, de doorslag geeft voor de mate waarin het loonniveau wordt opgetrokken.

Nu door de toenemende verkrapping op de arbeidsmarkt reeds een natuurlijke tendens tot loonstijging voelbaar wordt, is er voor partijen alle aanleiding in de komende maanden de moeilijkheden bij de loononderhandelingen niet uit de weg te gaan en terughoudendheid te betrachten zowel bij het vragen als bij het toekennen van loonsverbeteringen; het heeft bepaald geen zin en zou zelfs gevaarlijk zijn, de metaalindustrie in dit opzicht naar de kroon te steken zolang de leuze „meer loon, meer mans” nog onbewezen is.

In tweede instantie zal het goedkeuringsbeleid van het college bepalend zijn of het gevoelige evenwicht waarin de nationale economie zich bevindt, behouden blijft dan wel dat te veel zeil wordt bijgezet in verhouding tot de tuigage waarover Nederland beschikt. Hierbij rijst de vraag hoe de passage (alinea 3 der algemene aanwijzing) betreffende stabilisatie van de prijzen moet worden geïnterpreteerd en in hoeverre dit element het verloop van de onderhandelingen en de beoordeling van het resultaat daarvan door Rijksbemiddelaars mede zal bepalen.

Bestaat er geen twijfel, dat van partijen en dus ook van haar individuele leden gevergd mag worden de wederzijds aangegane verplichtingen in de c.a.o. na te leven, een vrij ongebruikelijke figuur lijkt het dat aan één van de partijen, in dit geval de werkgevers, bij het afsluiten van een c.a.o. als het ware automatisch — zowel gedurende de looptijd van de c.a.o. alsook op langere termijn — de verantwoordelijkheid voor de handhaving van het binnenlandse prijspeil wordt toegeschoven.

Gezien de teerheid van het onderwerp, is waarschijnlijk bij de behandeling van het concept algemene aanwijzing vermeden dit punt te zeer in de discussie te betrekken; anders zou onzes inziens deze weinig overtuigende passage wel niet in de richtlijnen van Rijksbemiddelaars, die immers toezien op en verantwoordelijk zijn voor het loonbeleid doch geen bemoeienis hebben met de prijspolitiek, zijn opgenomen.

Het zeer complexe vraagstuk der prijsvorming, waarover vele omstreden theorieën in omloop zijn en dat talloze facetten heeft, wordt nu maar aan de gemakkelijkst onder bereik zijnde kapstok — namelijk die der ondernemers — liefst zonder te vragen opgehangen, terwijl de boodschap er aan is toegevoegd van ongeveer de volgende inhoud: „Wij, de Overheid, belasten de werkgevers op grond van het feit dat zij bereid zijn geweest een nieuwe c.a.o. af te sluiten, met de handhaving van het prijsniveau”. Is het wel houdbaar de verantwoordelijkheid voor de prijsvorming, over welk onderwerp tussen partijen betrokken bij de c.a.o. geen enkele afspraak is en ook niet kan worden gemaakt, op de „partijen aan werkgeverszijde”, zoals de richtlijnen formuleren, af te schuiven?

De ervaring heeft immers wel geleerd, dat de marktverhoudingen welke primair de prijsvorming beïnvloeden in een open economie als de Nederlandse nauwelijks voorspelbaar zijn en in elk geval geenszins parallel behoeven te lopen met de stijging of daling der kosten van het produkt; het zijn dan ook niet de producenten, behoudens in het geval dat zij een min of meer monopolistische positie kunnen innemen, die het prijsniveau in de hand hebben. Met meer recht kan gesteld worden, dat de gedragingen van het leger der consumenten dat maar al te graag de f. 500 à f. 600 mln., die de vrijere loonvorming hen oplevert, besteedt, van doorslaggevende betekenis zijn voor de bepaling van de marktprijs van produkten en verleende diensten.

Wie is er voorts zeker van dat de prestaties van het arbeidende deel der bevolking, omdat een compensatie is toegekend voor huurverhoging en melksubsidie — terwijl de differentiatie ook nog een duit in het loonzakje doet — inderdaad omhoog zullen gaan? En zo niet, zullen de ondernemingen wel in staat zijn uit afschrijvingen, ingehouden winsten en zo nodig op de kapitaalmarkt voldoende middelen te hunner beschikking te krijgen — terwijl de rentabiliteit in vele bedrijfstakken, o.a. in, de metaalindustrie, juist in de arbeidsintensieve bedrijven is verminderd — om de investeringen te realiseren, waardoor in hetzelfde aantal manuren een zodanige produktiestijging wordt bereikt dat na aftrek van afschrijvingen en rente over de geïnvesteerde bedragen, de verhoogde loonkosten worden geneutraliseerd?

En hoe zal de Overheid zich gedragen? Zal zij — zoals in het verleden — niet datgene doen wat de ondernemer zal worden aangerekend, namelijk doorberekening aan de consument in de vorm van verhoogde gas-, elektriciteits-, transporttarieven enz. van de gestegen kosten, overigens met de begrijpelijke motivering dat een deficit voor de vervoers- en nutsbedrijven, die zich in openbare hand bevinden, een onaanvaardbaar alternatief is?

Aangezien bovenstaande factoren, naast de grondstoffenprijzen, van overwegende invloed zijn op het prijsniveau ware het juister te erkennen, dat niet van één maatschappelijke groep, i.c. van de werkgevers, mag worden gevergd zich sterk te maken voor handhaving van het prijspeil. Een dergelijke opdracht, zoals vermeld in de richtlijnen van het college, doet in het bijzonder onwezenlijk aan voor de sectoren die kapitaalgoederen produceren en voor de dienstverlenende bedrijven, omdat de concurrentie het laatste jaar en thans nog noopt bij onvoldoende bezettingsgraad tot scherpe prijsconcessies; de rentabiliteit der betreffende vrij loonintensieve ondernemingen is daarbij langzamerhand behoorlijk in het gedrang geraakt.

Voorts moet dan nog worden afgewacht, of bij invoering van de nu inopportuun zijnde werktijdverkorting, welke mogelijkheid omkleed met alle voorbehouden schoorvoetend aan het slot van de algemene aanwijzing is vermeld, het daaruit voortvloeiend produktieverlies inderdaad ook blijvend door een verhoogde arbeidsproduktiviteit wordt goedge maakt. Dit leidt tot de conclusie, dat de grootste omzichtigheid moet worden betracht door al die groeperingen in de nationale huishouding, welke direct betrokken zijn bij en invloed uitoefenen op de loonsverhogingen; voorkomen moet worden, dat bij de lancering van deze drietraps raket van Nederlandse makelij — gedifferentieerde loonvorming (herfst 1959), algemene looncompensatie (voorjaar 1960), werktijdverkorting (be-

Na in een tweetal voorgaande artikelen te hebben geschetst hoe in Nederland en België de samenwerking tussen hoger onderwijs en bedrijfsleven terzake van „management education” plaatsvindt, gaat schrijver ditmaal na of Nederland op dit gebied iets van België kan leren. Daartoe vergelijkt hij beide landen op het stuk van coördinatie tussen instellingen van hoger onderwijs, de opleiding van nieuwe leerkrachten, de financiering en de mate waarin aan research wordt gedaan. Hij stelt o.a. vast, dat een bundeling der verschillende opleidingscentra, zoals deze in België tot stand is gebracht, in Nederland minder goed mogelijk is. Het is trouwens de vraag of deze wenselijk is. Wel is in ons land een grotere mate van coördinatie, waarvan België prachtige voorbeelden geeft, gewenst. Door grotere coördinatie kan wellicht ook in ons land een meer overzichtelijke benadering van het bedrijfsleven op financieel gebied worden bereikt.

Als goede Nederlanders zijn wij al spoedig geneigd, datgene wat het buitenland ons biedt, te idealiseren. Het is daarom dat wij in een vorig artikel ¹⁾ hebben samengevat wat er op het gebied van „management education” door Nederland wordt gepresteerd. Het blijft echter goed open te staan voor de ideeën, welke elders leven en te leren van de aldaar opgedane ervaringen. Zo is de grondgedachte in de I.U.C. in oorsprong en uitwerking geen andere, dan om bij datgene, dat wij zelf moeizaam opbouwen, lering te trekken uit hetgeen anderen onder soortgelijke of vergelijkbare omstandigheden tot stand hebben gebracht. Op het specifieke gebied van samenwerking tussen hoger onderwijs en bedrijfsleven terzake van wat in een moeilijk vertaalbaar begrip, „management education” wordt genoemd, lijkt het gewenst ons van de ontwikkeling in België ²⁾ terdege rekenschap te geven.

¹⁾ „Hoger onderwijs en bedrijfsleven in Nederland” in „E.-S.B.” van 12 augustus 1959.

²⁾ Zie: „Hoger onderwijs en bedrijfsleven in België”, in „E.-S.B.” van 19 augustus 1959.

(vervolg van blz. 677)

gin 1961) — dit instrument niet door te snelle acceleratie aan onze controle ontsnapt.

Bij de onderhandelingen over de verlenging der collectieve arbeidsovereenkomsten, die thans aan de orde zijn, moet dan ook onzes inziens met grote vasthoudendheid worden gestreefd aan de spelregels van Rijksbemiddelaars reële inhoud te geven; zo dienen in het bijzonder de mogelijkheden tot loonsverhoging in elke bedrijfstak op eigen merites te worden bezien en niet te worden afgestemd op de lonen van die bedrijfstak welke het hoogste bod heeft gedaan.

Het is te hopen, dat degenen die van een te groot scepticisme blijken te geven en van mening zijn dat een inflatoire ontwikkeling — hoe ongewenst ook — onvermijdelijk is, beseffen dat mede door hun houding het gevreesde cumulerend effect der loonsverhogingen wordt gestimuleerd, waardoor een tweede periode van bestedingsbeperking niet lang op zich zal laten wachten.

¹⁾ S-Gravenhage.

J. A. LANGELAAN.

Wat kan Nederland op het gebied van samenwerking tussen hoger onderwijs en bedrijfsleven van België leren?

Coördinatie tussen universiteiten.

Zowel in Nederland als in België is een sfeer van samenwerking gegroeid tussen degenen, die zich bij het hoger onderwijs bezig houden met „management education”. In Nederland is grote nadruk blijven liggen op de persoonlijke vrijheid van de hoogleraren en universitaire instellingen. Zo er al initiatieven zijn uitgegroeid tot concrete vormen van samenwerking, zoals het Studiecentrum Bedrijfsbeleid, de Interacademiale Opleiding Organisatiekunde, dan zijn deze in afzonderlijke eenheden ondergebracht. In België is deze coördinatie meer gebundeld in de Stichting Industrie-Universiteit en met name verdiept in de samenwerking tussen „junior-teachers” en researchwerkers.

Het komt ons voor, dat de in Nederland gekozen vorm van vrijheid, gekoppeld aan samenwerking tussen de hoogleraren, aangepast is aan de sterk individuele geaardheid van de Nederlanders in het algemeen en van de Nederlandse hoogleraren in het bijzonder. Zij heeft bewezen een goede waarborg voor de opbloei van nieuwe ideeën te bieden, bijv. bij de plannen voor de derde Technische Hogeschool, bij de ontwikkeling van de Technische Hogeschool te Eindhoven en die van de (bedrijfs)econometrische opleidingen in Rotterdam en Tilburg.

Dit betekent niet, dat de in België tot stand gebrachte vrijwillige samenwerking tussen de verschillende hoogleraren en de centra, geen overweging tot navolging zou verdienen, waarbij wij in het bijzonder de aandacht willen vestigen op o.a. de samenwerking in studiegroepen van jongere wetenschappelijke medewerkers. In de tijd van voorbereiding op de onderwijstaak, waartoe de „junior-teachers” straks geroepen zijn, kan men niet genoeg openstaan voor het contact met anderen, die eenzelfde richting uitgaan. Ook een doeltreffende afstemming van het researchwerk kan niet anders dan heilzaam werken.

Doelbewuste opleiding van nieuwe leerkrachten.

In Nederland geeft de aantrekking van nieuwe universitaire leerkrachten aanleiding tot ernstige zorgen. Zoals Dr. J. Luning Prak in zijn brochure ³⁾ stelt, zal de geboorte-

³⁾ „School en Universiteit van Morgen”, 1958.

golf, die thans het lager en middelbaar onderwijs overspoelt over enige jaren — in 1964-1965 — het hoger onderwijs bereiken. Tevens voltrekt zich een structuur-verandering, doordat veel meer jongelieden dan vroeger ter universiteit gaan. Wij vragen ons af of in Nederland te dezen aanzien voldoende aan „long-range planning” wordt gedaan. Het grote gebrek aan assistenten, waarmede iedere hoogleraar in Nederland kampt, doet het antwoord op deze vraag in negatieve zin tenderen. In België doet men dit doelbewust wel en ziet men de toevoeging van jonge, veelbelovende krachten aan het universitaire onderwijs als taak ook van het bedrijfsleven. De daarbij toegepaste methode van uitzending naar Amerika wordt ook in Nederland doorgevoerd, maar minder strak dan in België, waar dit een vast programmapunt vormt. Hierin zouden wij België wellicht kunnen volgen. Geenszins zien wij de opleiding in Amerika als model ter slaafse navolging, maar kennismaking van de aldaar gevolgde methoden is bij de voorbereiding op een wetenschappelijke taak zeker van belang. Daarbij zouden wij echter inter-Europese oriëntatie zeker niet willen uitsluiten als middel tot verdieping van inzicht. Bij de voorbereiding op hun taak hebben verschillende Nederlandse hoogleraren de mogelijkheid benut, die daartoe o.a. door de European Productivity Agency wordt gegeven, maar wellicht is zij meer als vaste richtlijn te bezigen, dan nu het geval is.

Aardolieproductie in de Gemeenschappelijke Markt

West-Europa dat de grootste oliebruiker is na de Verenigde Staten is zelf niet rijk met olievoorraden gezegend. In 1958 bedroeg de eigen produktie 12,3 mln. ton, waarvan 8,8 mln. ton voor rekening kwam van de E.E.G.-landen.

Verbruik en eigen produktie van aardolie in de E.E.G.-landen (in duizenden tonnen)

Land	Verbruik		Eigen produktie	
	1957	1958	1957	1958
Bondsrepubliek West-				
Duitsland	14.452	17.660	3.900	4.500
Frankrijk	17.798	19.260	1.400	1.400
Italië	11.710	13.475	1.400	1.400
Nederland	5.548	6.300	1.500	1.500
België	4.894	5.600	—	—
Luxemburg	156	178	—	—
E.E.G.-landen	54.558	62.473	8.200	8.800

Volgens „Wirtschaftsdienst” van juli jl. moet het mogelijk zijn het aandeel van de eigen produktie in de aardoliebehoefte der E.E.G.-landen te verhogen want er zijn nog uitgestrekte vermoedelijk aardolie bevattende sedimentbekkens aanwezig. Voorts is olie in talrijke gebieden en in de meest uiteenlopende geologische formaties aanwezig en ten slotte dient te worden gewezen op de snelle toename van de aardolie- en aardgasproduktie in de laatste jaren en op het hoge percentage succesrijke olieboringen.

Centrale financiering.

Een vaste lijn zien wij in België ook in de financiering van de opleiding en vorming van leidende functionarissen voor het bedrijfsleven. Wij mogen zeker niet zeggen, dat in Nederland het bedrijfsleven geen belangrijke bedragen overheeft voor „management, education”. De financiering der Nederlandsche Economische Hoogeschool, de Radboudstichting, het Studiecentrum, het Opleidingscentrum van het C.S.W.V. etc. heeft grote offers gevraagd en vraagt die nog van het Nederlandse bedrijfsleven. Het feit, dat Nederland voor meer dan de helft de activiteiten van het International University Contact for Management Education financiert, is een feit, dat dankbaar dient te worden gememoreerd.

Maar het is wederom de strakke lijn, die te dezen aanzien in België wordt gevolgd, waarbij door de Werkgeversverbonden de bijdrage voor de individuele bedrijven wordt bepaald, die men hier moet bewonderen. Ook hier dient de grote waarde van een hoge mate van individuele vrijheid te worden erkend, maar bij te vergaande doorvoering ervan leidt zij tot het telkens weer aankloppen door verschillende instanties bij dezelfde kring van bedrijven. Een voor beide partijen vaak inefficiënt en onaangenaam werk. Ook de figuur, die België kent, waarbij de Overheid eenzelfde bedrag suppleert, als het bedrijfsleven heeft bijgebracht, heeft veel aantrekkelijks.

Research.

Op het gebied van „management-research” wordt in Nederland nog betrekkelijk weinig gedaan. In dit opzicht kunnen wij zeker van België leren, waar, zoals uit ons voorgaande artikel blijkt, interessante onderzoekingen aan de gang zijn. Een research-project over managementfuncties en de rol van de universitaire opleiding daartoe is door het I.U.C. aangevat en in Nederland begonnen. Daarbij bestaat intensief contact met België om van de negatieve en positieve ervaringen, daar opgedaan te leren. Van steun aan dit project van de zijde van het Nederlandse bedrijfsleven zou dit op de eerste plaats zelve grotelijks kunnen profiteren.

Conclusies.

Zowel in Nederland als in België bestaat levendige belangstelling voor en activiteit op het gebied van „management education”. In België is deze echter sterker geïncanaliseerd.

De wijze van aantrekken van jonge mensen, wetenschappelijke medewerkers en toekomstige hoogleraren in België, is een belangrijk initiatief, dat navolging verdient.

In Nederland zijn verschillende centra voor „management education” reeds van vroeger datum dan de Belgische. Een bundeling zoals in België tot stand werd gebracht, is daarom hier minder goed mogelijk en het is daarenboven de vraag of deze in Nederland gewenst zou zijn. Wel is ongetwijfeld in Nederland een grotere mate van coördinatie, waarvan België prachtige voorbeelden geeft, wenselijk.

Nederland streeft bij „management education” duidelijk naar kwaliteit en minder naar het bereiken van een zo groot mogelijke groep zoals in België. Op het gebied van Management Research kan in Nederland zeker nog veel meer worden gedaan. Door grotere coördinatie kan wellicht ook in Nederland een meer overzichtelijke benadering van het bedrijfsleven op financieel gebied worden bereikt.

Delft.

Drs. C. A. BRAUN.

Kenmerkend voor de economische betrekkingen van Joegoslavië met het buitenland is een vrij geringe uitvoer, terwijl de invoer aanzienlijk is in verband met de voor de ontwikkeling van het land nodige investeringen. Schrijver bespreekt in dit artikel de verschillende factoren die tot deze situatie hebben bijgedragen, zoals de groei van de bevolking sedert 1921 en de verwaarlozing van de produktiviteit in de landbouw tot 1940. Joegoslavië handhaafde na 1945 één van de hoogste investeringsniveaus in Europa, hetgeen ten koste van de consumptie ging. Toch bleef er een invoeroverschot bestaan; verdere beperking van de consumptie zou echter vermoedelijk de produktiviteit ongunstig hebben beïnvloed. Dat de industrialisatie voortschrijdt blijkt o.a. uit het feit dat in 1931 76,3 pCt. van de beroepsbevolking in de landbouw werkzaam was tegen 55 pCt. in 1957, terwijl de produktiviteit in de landbouw steeg. Hoewel het volume van de industriële produktie meer dan driemaal zo groot is als vóór de oorlog, blijft de industriële export door de sterke binnenlandse vraag beperkt.

Some current economic problems of Yugoslavia

From the external trade point of view two features characterize current economic conditions in Yugoslavia. Both are reflected quite clearly in the present composition of Yugoslav foreign trade.

There is, in the first instance, the generally low volume of exports, with the resulting limited possibilities of substantially increasing the volume of imports over the amount determined by the inflow of foreign exchange. The retarded development of Yugoslav national resources is mainly responsible for this situation of quantitatively low levels of trade.

Secondly, within the existing small volume of foreign trade, exports, in spite of their increasing trend, still lag behind the growth of import demand, and also behind the increase in actual imports. This seems to be a problem of quality. The high rate of investment which is essential in order to maintain the accelerated rhythm of development in our country adds continually to unsatisfied import demand, while the excessive orientation of industry towards internal markets causes exports to increase more slowly than the actual — and for the given stage of economic development indispensable — imports.

Under these circumstances, considering the low level of monetary reserves of the country, it is evident that financing the balance of payments each year represents a problem of the first priority. Of course, this is something that Yugoslavia has in common with the majority of countries with retarded development. But this quite general phenomenon is being experienced here in Yugoslavia under quite unique conditions. The extremely high rate of development causes tensions which many countries, in a similar stage of growth do not know. Then there are the efforts of Yugoslavia simultaneously to solve the problem of growth and to find her own ways and methods in organizing a socialist way of life. Finally, the country is located geographically on the periphery of the developed part of Europe which gives her special marketing opportunities; but also some additional problems, such as the one which is arising today as a result of the different tendencies towards economic integration. Even neglecting these peculiarities, the problem of

developing the country alone implies so many sub-problems and so many aspects of the same problem that only some of the most important can be stressed in a short paper.

The weight of the economic inheritance.

From 12.06 millions in 1921 (old territory) the population of Yugoslavia grew to 15.6 millions in 1939, to 15.68 millions in 1947 (including the reincorporated territories that were under Italy between the two World Wars) and to 18.2 millions in 1958, and it is expected that it will grow to 20.9 millions in 1970. A little less than 200,000 people on the average were added to the labor force each year between 1921 and 1939, and of course to the demand for food and other consumers goods. Although during the 1941-1945 war Yugoslavia lost 1.7 million people, mainly those in their most productive years, since 1947 the yearly increase in the population has grown to 250,000 and this high rate will probably persist until 1970 and after.

The high birth rate should represent (and potentially does represent) one of the biggest national assets of the country, provided that adequate measures had been taken since the beginning of the century, when the population rise began, to increase the number of jobs in proportion to the increase in population. As it happened however, until 1914 the Old Danubian Monarchy tried to prolong its integrity by hindering the economic development, the rising national consciousness, and the centrifugal political tendencies of those peripheral Slavic regions within and outside the empire. Between 1918 and 1941 national governments succeeded each other, competing in their neglect of economic development, while social pressure for change grew throughout the country. Thus, while in the period from 1923 to 1930 the average yearly increase in jobs was 27,400, in the years between 1931 and 1940 it decreased to an average of 19,200 new working opportunities in industry and crafts.

In the period from 1952 to 1958 the number employed in industry and crafts increased from 742,000 to 1,237,000, but even these additional 495,000 new jobs (at an average

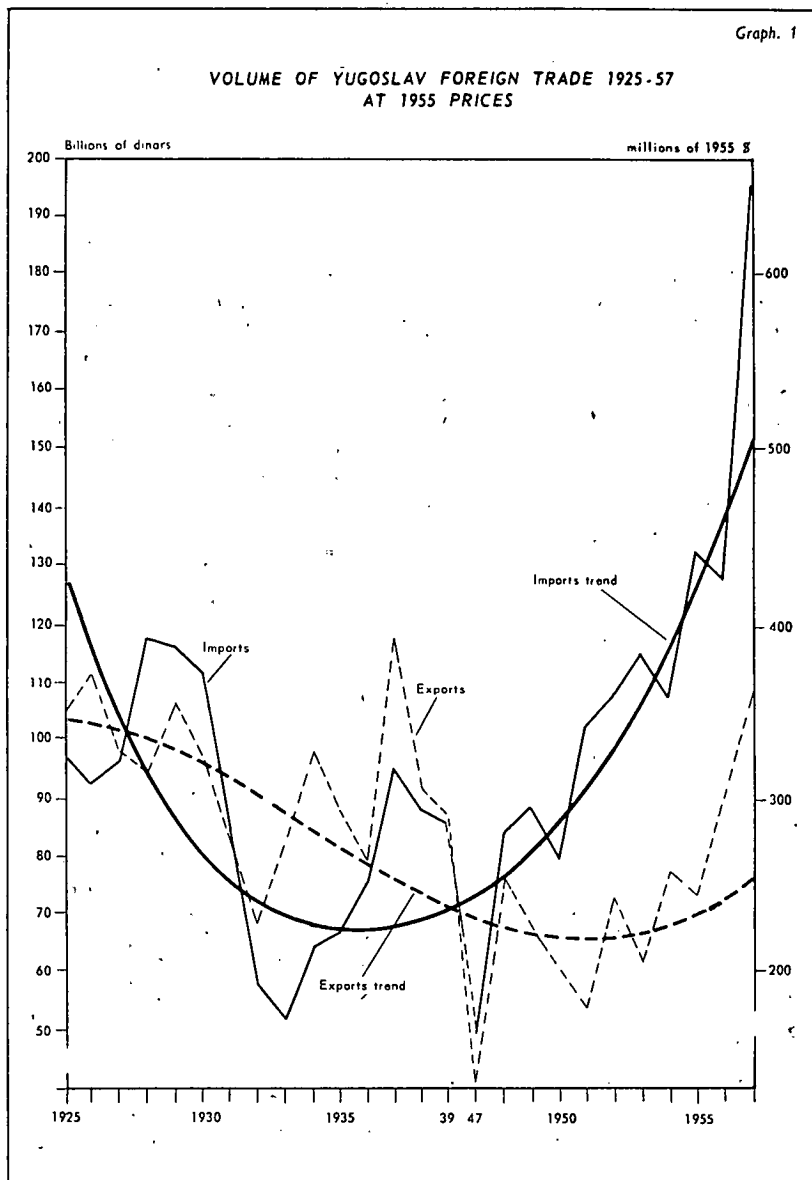
annual increase of 82,500 or four times the pre-war rate) could not keep pace with the increase in the population, not to speak of making good the pre-war deficit in absorbing the increased population into industry.

Against an increase in the population between 1921 and 1940 of 3.4 millions, only 351,000 or some 10 % were absorbed by industry and crafts, so that the bulk of the new population had to remain in agriculture. Most of this additional rural population remained, however, under-employed after the existing, free arable land had been put into production, which occurred somewhere around 1925. No measures were seriously taken until the beginning of the Second World War to shift over to more labor-intensive methods of production in agriculture. On the contrary, the agrarian reform which was carried out in the early twenties was such that the new colonists were left without equipment thus forcing them to even more extensive methods of production than those previously used by the feudal owners. The world agricultural crisis in the late twenties and the over-indebtedness of Yugoslav agriculture which resulted, kept the rural population on extremely low standards of production. Thus the inherited latent unemployment in agriculture after 1946 was estimated at more than 1.5 millions.

Very low level of foreign trade.

Static agricultural production, negligible development in industry and an increasing population had already caused dynamic changes in the structure of Yugoslav foreign trade during the ten years preceding the Second World War. Since the middle twenties the growing food requirements caused a progressive pressure on exportable surpluses of agricultural products and the volume of exports (nominal value of exports deflated for price influences) started to decline (graph 1). Timber and metallic ores were at that time the only two remaining groups of exports of importance. Neither of these groups could compensate for the declining exportable surplus in agriculture; timber being exploited anyway at a rate over its natural annual yield, while the development of mining was hampered by the lack of capital. Only crops and yields obtained in years with extremely favorable climatic conditions (such as in 1937) indicated what Yugoslav exportable surpluses could have been if extensive production had been replaced in time by intensive methods.

This declining trend in exports continued even after the War, so that in 1954, when surpluses were still at a low point, Yugoslav per capita exports seemed to be the lowest in the world after India (table 1). Of course, there is so far no rule determining a necessary relationship between the stage of economic development or the level of national income and per capita exports, since the volume of trade depends on the individual structures of national resources, on specific conditions of production and on many other

factors relating to the composition of an economy. But there must be something in the fact that Yugoslavia was not only the next to the last country in the group of semi-industrialized countries classified as to per capita exports, but that her per capita exports were lower than those of industrialized but overpopulated Japan, and lower than Burma (which has the smallest per capita exports in the group of under-developed countries).

TABLE 1.

International comparisons in per capita exports 1954
(in U.S.A. \$ per head)

Industrial countries		Underdeveloped countries	
Canada	291.7	Venezuela	301.5
Belgium	260.8	Mauritius	105.6
Switzerland	248.6	Cuba	95.7
Netherlands	227.4	Chile	60.8
Sweden	219.5	Israel	52.6
Denmark	218.6	Ceylon	45.3
Norway	171.9	Ecuador	36.2
United Kingdom	153.-	Egypt	17.7
Germany (West)	103.9	Spain	16.1
France	97.3	Turkey	14.3
U.S.A.	93.-	Burma	13.-
Italy	34.3		
Japan	18.5		

Semi-industrialized countries with retarded development

Australia	184.3
Finland	162.5
Union of South-Africa ..	68.7
Brasil	27.4
Mexico	19.1
Yugoslavia	10.7
India	3.1

Source: Figures calculated on the basis of U.N. Monthly Bulletin of Statistics.

Without making further international comparisons the abnormality of the low levels of foreign trade during the early 1950s is illustrated by the facts that with a smaller population in 1925 Yugoslavia reached a level of exports twice as high as that of 1954, and that subsequently, in the last five years, Yugoslavia has surpassed all pre-war records in exports (of course with a larger population). The greater part of efforts made and results obtained after the War in increasing exports have thus been consumed simply in eliminating the inherited low level of foreign trade. It took

years before the long-term tendency in exports could be definitely reversed; only in 1957 was the volume of exports of the middle twenties again reached, and only in 1958 have new records in the exports rate per capita been reached (graph 1a).

As far as agricultural surpluses are concerned, the past was not the only reason for the declining export trend after the Second World War. There existed in the postwar period, under strong Soviet influence (which ended in 1948) a tendency in general Yugoslav economic policy to extract from agriculture as much purchasing power as the financing of industrial development dictated. Already anemic before the War, agriculture had thus to go through another period of extensification of its production until 1954 when a radical change in this policy took place. The combination of these policies with the strong drive of the population to the cities during the period of intensive industrialization, the increased demand for higher quality food, and two very

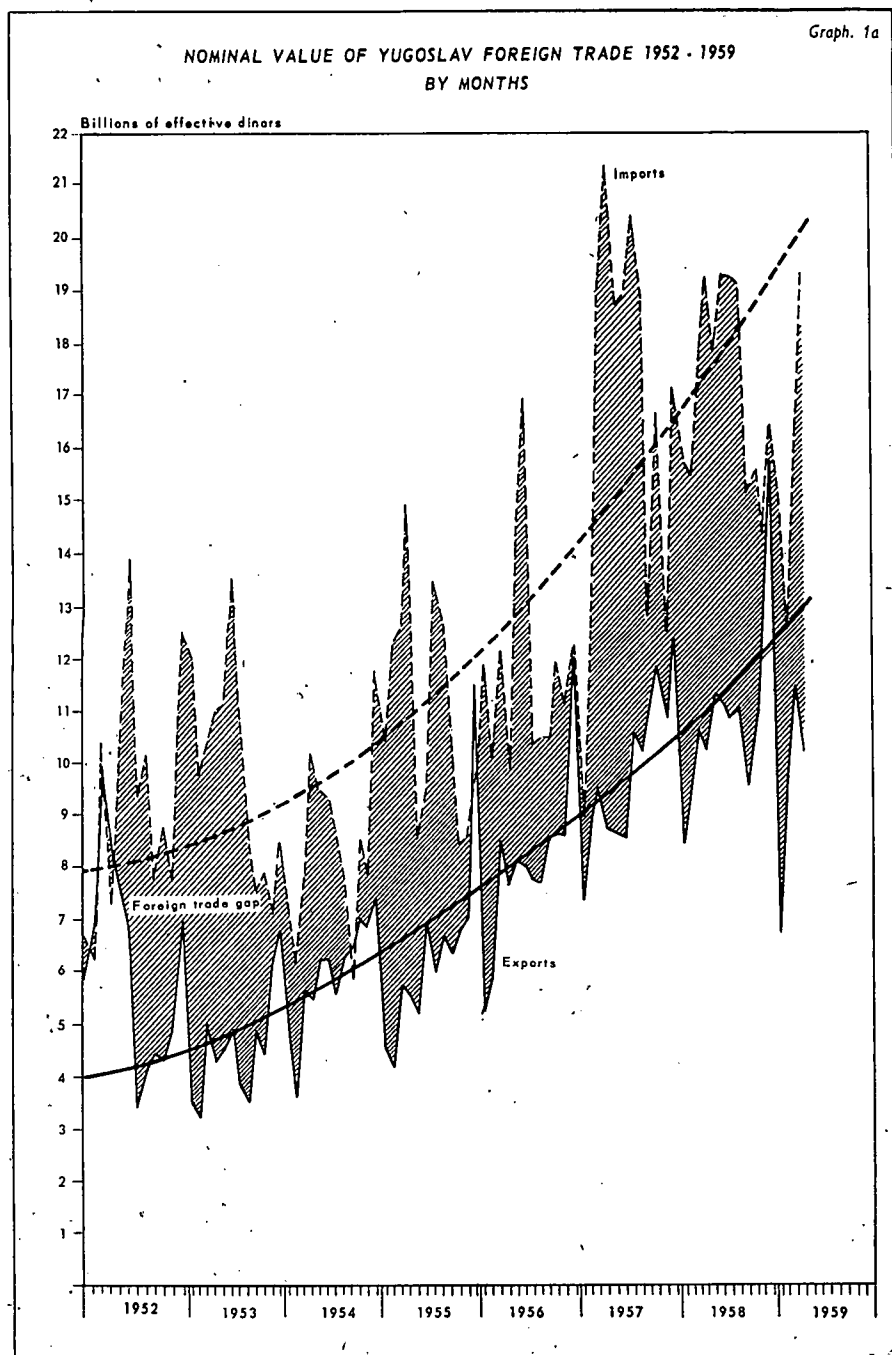
bad crops in 1951 and 1953 was enough to definitely overthrow the food balance of the country (graph 2). Since 1951 agricultural products no longer provide a net surplus of exports over imports and a net import demand for foodstuffs has been added to the already intensive demand for imports of other products. Although imports of wheat, lard and sugar explain a part of the stronger increase in total imports since 1951, they cannot however explain the whole phenomenon of the progressive increase in imports after the war.

The trade gap.

In the absence of the possibility of importing capital on credit, before the war imports followed quite closely the volume of exports (graph 1) and the already suppressed demand for consumable import goods did not leave much room for the import of goods for investment, which retarded economic development more and more.

After the War Yugoslavia has been able to maintain one of the highest investment rates in Europe only through the imposition of heavy restrictions on consumption. In imports the pre-war volume was reached much earlier than in exports, but this time purchases of investment goods were responsible for the bulk of imports.

Soon, however it became evident that further restrictions on consumption might result in such a decline in productivity as to endanger the whole policy of

Graph. 1a

development of the country. Thus the present economic policy of the country is characterized by a much more liberal attitude, not only with regard to imports of consumers goods, but also with regard to internal investment criteria for the production of consumers goods. The persistently high need for imports of equipment, the newly opened gap in the food balance, and this extended allowance for consumption resulted until 1954 in imports continuing to rise while exports declined, and after that in imports rising at a higher rate than exports.

The continued existence of this trade gap, for as long as it can be financed from economic aid and foreign credits, seems to be the only sound general economic policy in the race with the retarded development of the country. Any substantial new restrictions on imports would in practice not only deteriorate productivity (which has just started to rise) but also diminish new investments. This simply cannot be allowed if the problem of the growing population is to finally find a socially reasonable solution. Although one could argue about particular lines of development which have been adopted, given the economic inheritance, and the declared target of developing the country; there is not much room for disagreement about the general, overall lines of policy which have been applied so far. There is no development without substantial investments in national resources and there is no high rate of investment without control of consumption. Still, imports already at a high level will have to rise further in the future unless agricultural production increases so as to permit the elimination of imported food, and the trade gap will have to widen still further unless increased industrial output provides for additional exports.

Modernizing agriculture.

The increase in industrial production in Yugoslavia in recent years has been one of the largest in Europe (11% from 1957 to 1958). Thus far industrialization has caused fundamental changes in the structure of the population. From 583,727 in 1931 the number of people engaged in non-agricultural occupations increased to 2,435,518 in 1957,

thus diminishing the participation of the rural population in total employment from 76.3% to about 55%. While it is evident that the process of industrialization has absorbed the largest part of the increase in population in the postwar period, it is quite clear that the rate of growth has been insufficient to absorb in addition the latent unemployment that was inherited in agriculture. The surplus population in agriculture is an acute social problem, but it is also an enormous reserve that the new agricultural policy is trying to mobilize.

In the last few years all previous Yugoslav agricultural records have been broken — through the application of modern agrotechnical methods, through the utilization of fertilizers, through the use of agricultural equipment and through a higher rate of investment in agriculture (table 2).

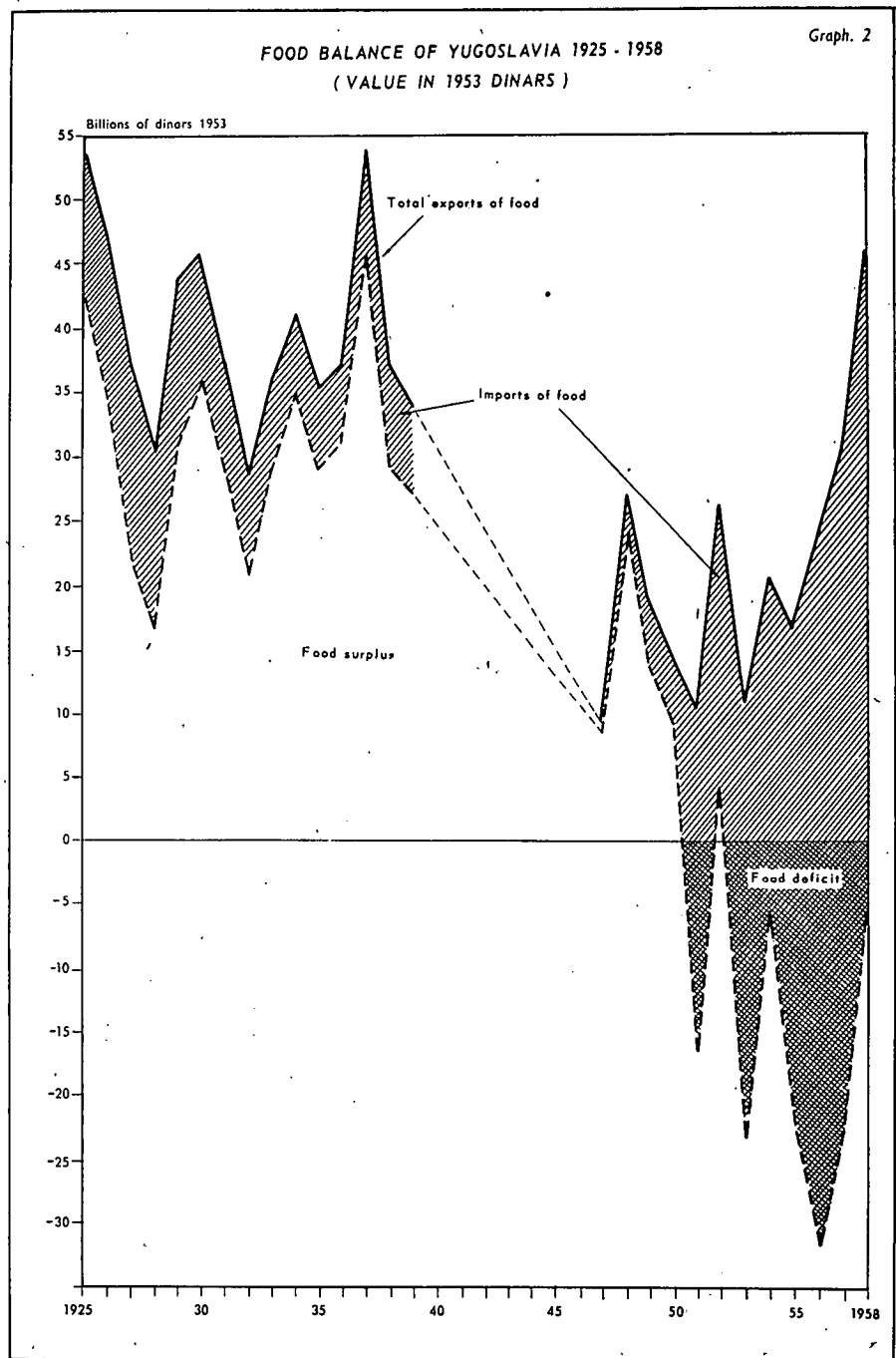

TABLE 2.

A. Utilization of fertilizers in Yugoslav agriculture

(1,000 tons)

Year	Disposable quantities				Total consumption
	Nitrates	Phosphates	Potash	Total	
1939	18.-	28.7	-	46.7	30.7
1948	25.1	52.4	24.5	102.-	74.2
1953	41.2	44.2	22.6	108.-	74.5
1954	105.4	144.1	33.7	284.3	196.2
1955	144.5	205.6	56.6	466.7	271.9
1956	205.-	215.5	58.-	478.4	447.7
1957	311.7	391.6	138.8	842.2	761.5
1958	427.-	525.8	199.9	1,152.7	992.9

B. Number of utilized agricultural machines

Year	Tractors	Mowers	Threshers
1951	6,266	28,000	17,616
1957	14,696	42,900	20,320
1958	20,500		21,200

C. Repartition of total investments

(billion dinars)

Year	Total investments	Investments in industry and mining	Investments in agriculture
1953	340.6	192.7	16.8
1954	398.2	195.2	20.5
1955	422.2	205.4	23.5
1956	434.4	184.7	35.1
1957	513.6	178.5	52.2
1958	543.3	176.4	73.2

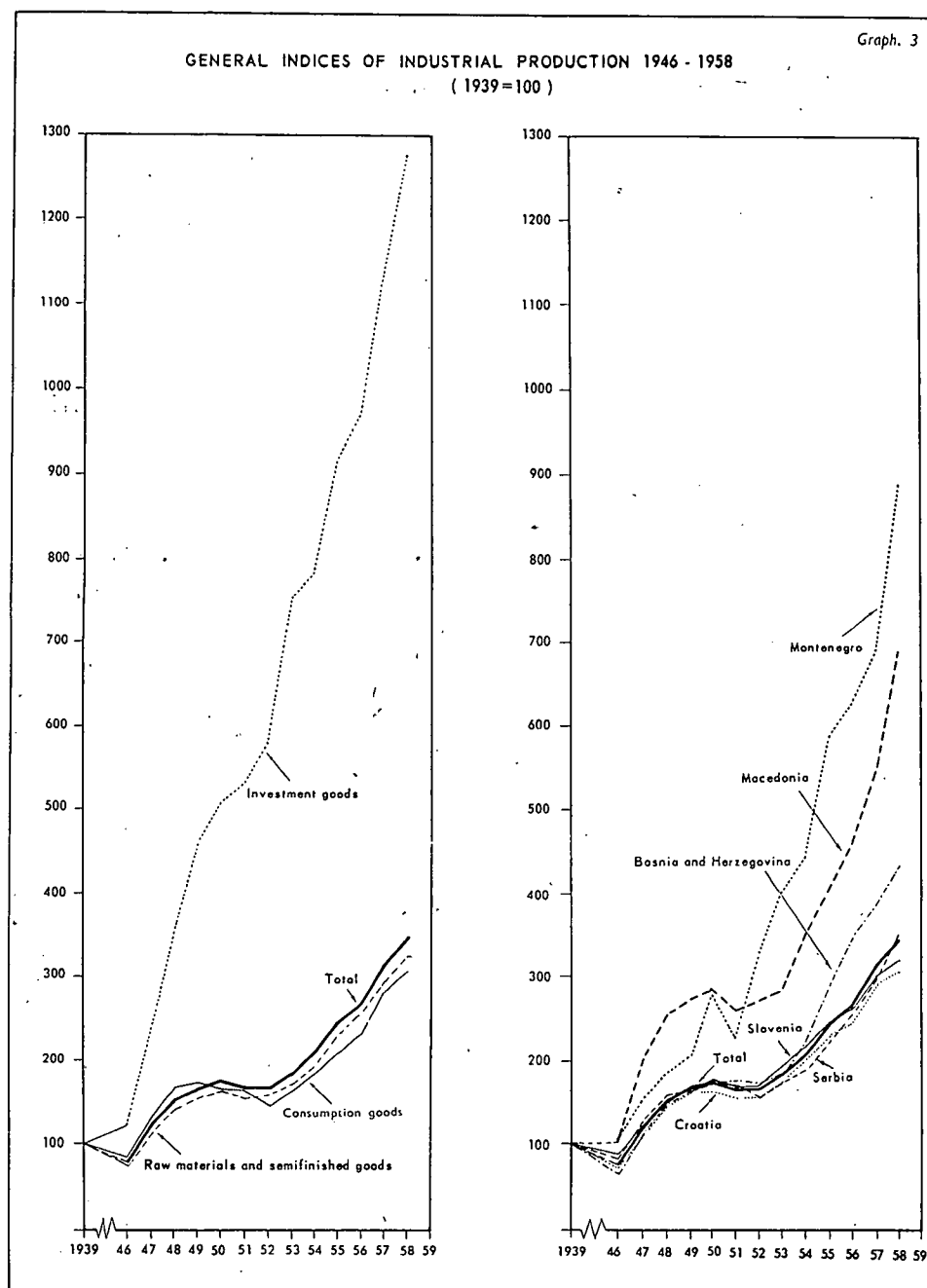
The results obtained so far in increasing yields are fascinating, although they have been to a considerable extent obscured by the extremely favorable weather conditions in 1957, and again by the rather unfavorable conditions in 1958. The results obtained under the less favorable conditions of 1958, which surpassed averages of previous periods, tell more than the high figures recorded during the exceptionally good year of 1957 (table 3).

The efforts to industrialize the methods of producing in agriculture may have their limits in the upper ranges of yields, but they are giving striking results while applied to yields initially as low as were those in Yugoslavia. Things being as they are in agriculture it will certainly take a period of years before the application of the new policy will reverse the food balance of the country and provide additional agricultural surpluses to help solve the problem of the foreign trade balance rather than aggravating it as at present.

Industry and exports.

Increasing industrial output seems thus to be the only available tool for solving the problem of the foreign trade gap in the short run. There again, as in most underdeveloped countries, typical problems of disproportions within the process of growth are noticeable. For many reasons the pronounced increase in industrial production which took place in the last decade has not so far shown up in export results to the extent that one would expect at first glance. There exists in this situation a problem of quantity and another of quality.

The present level of industrial production is more than three times higher than the pre-war level (graph 3). However, even at its present level it lags behind the

dynamism of demand caused, not only by structural changes within the growing population, but also by the effects of the suppressed demand of a whole generation. Experience has shown that industrial plants designed to provide for a substantial exportable surplus after saturating internal demand, have within a few years of starting production disappeared from the list of exporters, their output being completely absorbed by the growth of home demand.

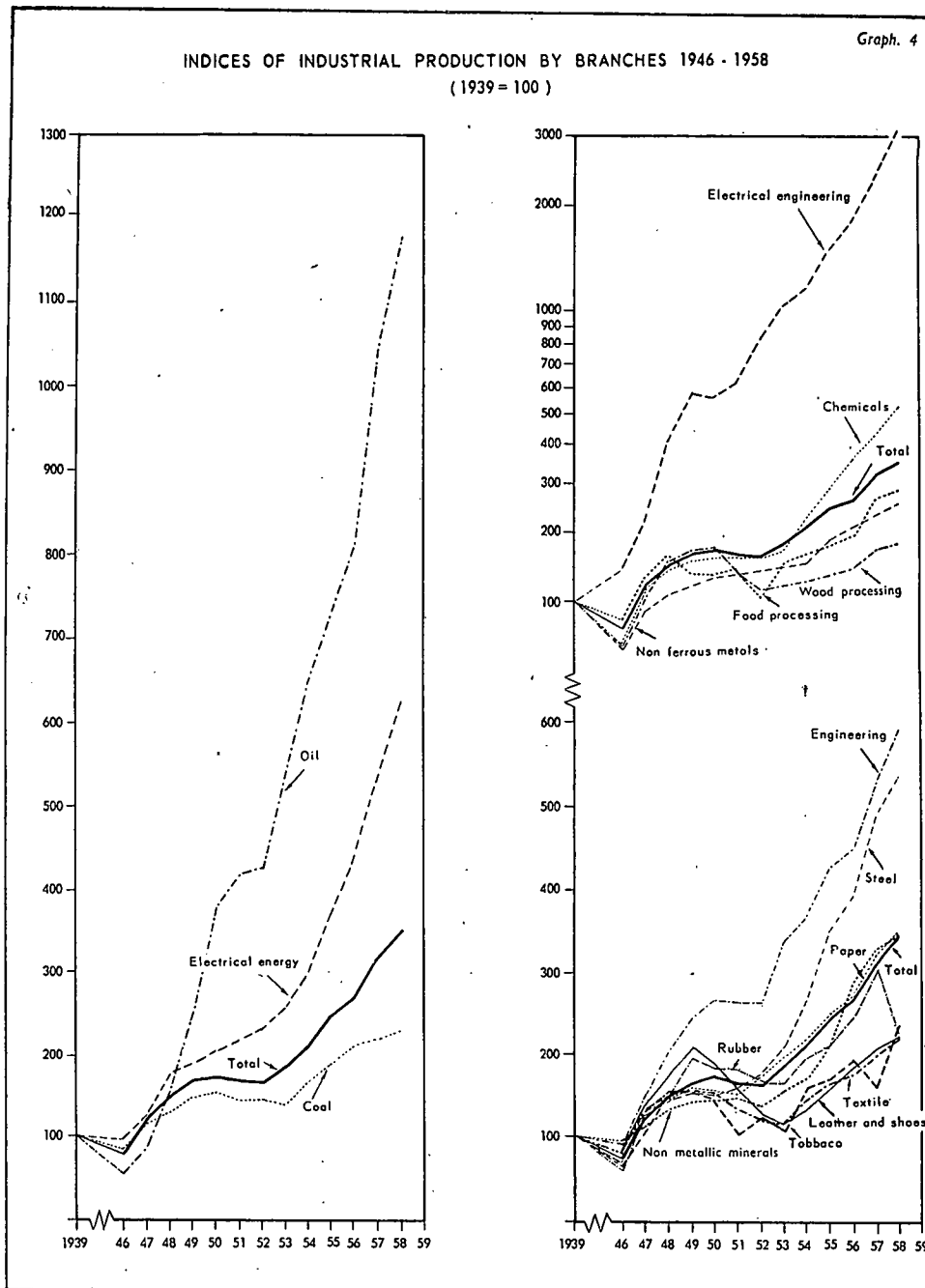
Difficulties in creating stable exportable surpluses are in addition caused by disparities between internal and external prices. This often stimulates the substitution of national production for imports, even where on balance this is perhaps not always in the interest of the whole country, as it may be under the given conditions for a single factory.

An important part of our industry has been erected in the underdeveloped republics of the Federation. This immediately causes such a strong added demand for industrial goods by the new agglomerations of population attracted from rural districts that, on balance, this new industry cannot add much to the formation of exportable surpluses, provided that it is not a question of production exclusively oriented to exports. Industrial production in Bosnia-Herzegovina, Macedonia and Montenegro, according to the respective indices, has increased relatively much more rapidly than industrial production in the more developed republics of Slovenia, Croatia or Serbia (graph 3). Of course it is much easier to achieve a strong rise in the indices where the initial base is absolutely very low, but the persistent rise of these indices shows that growth in the underdeveloped parts of the country is and remains one of the fundamental principles of our economic policy.

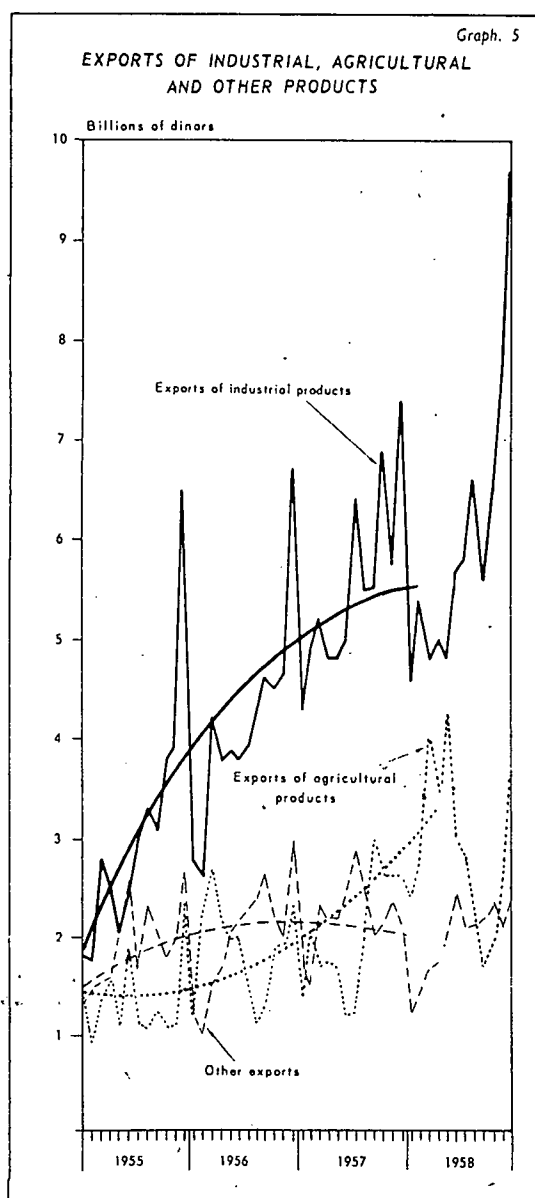
TABLE 3.

Average yields for some important cultures
(100 kg per ha)

Years	Wheat	Maize	Barley	Sugar-beets	Potatoes
1930/'39	11.4	16.4	9.7	176.—	60.—
1947/'56	11.3	14.2	10.1	151.—	72.—
1957	15.8	21.9	14.8	246.—	115.—
1958	12.3	16.5	12.1	207.—	94.—

As far as qualitative factors are concerned it must be pointed out that our industrial development as a whole from the beginning has not been particularly oriented towards foreign markets. Only in the last few years has the persistent foreign trade gap succeeded in shifting the weight of investment policy more towards branches able to provide more exportable output. This shift however has nothing to do with the relationship between the production of equipment and consumer goods. It is clear that there is no solid industrial development without a corresponding development of the production of equipment. Production of investment goods in Yugoslavia has grown in the last fifteen years much more than any other sector of industrial production (graph 2), as it has in most European countries. But within the sector of investment goods production, or within any other sector, there is so far no clear distinction in the development between branches that are propulsive for exports and others focused only on home consumption.

Only electrical engineering, being at the same time an investment goods industry within the propulsive group for exports, has so far shown a satisfactorily strong increase of production, far exceeding the average (graph 4). The production of chemicals has grown stronger only in the last few years. The development of the wood and food processing industries and the production of non-ferrous metals, all based on an extensive exploitation of existing raw materials and other competitive conditions in the country, have developed below the average; many of them even below the rhythm of development of industrial branches based on imported basic materials, such as rubber, textiles, leather and steel. There is a strong tendency now to favor the development of the propulsive group of industries in order to increase industrial exports as rapidly as possible.

Limits to this tendency are placed not only by the need to develop proportionately production intended to satisfy home demand, but also by the scarcity of capital. Under such circumstances it is always difficult to decide between investments in those industries which will give immediate results in additional exports and investments in the development of natural resources such as hydro-electric power which initially require enormous capital investments and give results in added exports only as a secondary effect over a long period of time. The problem posed by this alternative gives a character of instability not only to rhythm of development as between the various industrial branches, but to the whole composition of Yugoslav exports (graph 5). But it is an instability of growth and dynamics, not of decadence and stagnation.

The changing ratio between industrial and agricultural exports and between different kinds of production within industrial exports will probably continue to characterize Yugoslav exports in the future until a certain level of exports is reached which will permit industries to develop quietly and without the influence of categorical imperatives arising from the balance of payments.

Beograd.

Dr. VLADIMIR PERTOT.

EURATOM-KRONIEK

No. 3 *)

Doordat sedert de verschijning van het vorige nummer van deze kroniek geruime tijd is verlopen, is het nuttig om thans een min of meer afgerond overzicht te geven van wat Euratom in de eerste anderhalf jaar van haar bestaan heeft verricht om de toepassing van de kernenergie in de zes landen van de Gemeenschap te helpen bevorderen. Op de voorgrond stellend dat de snel groeiende organisatie haar eigen interne moeilijkheden moest overwinnen — men denke bij voorbeeld ook aan de langdurige ziekte van Louis Armand, de eerste president —, moet men in billijkheid verklaren dat veel, en zelfs zeer veel, werk is verzet. Werk, dat wij hieronder nader zullen aanstippen — meer is in dit beknopte overzicht niet mogelijk — en waarvan zonder aarzeling mag worden gezegd dat

het merendeels van groot toekomstig nut te achten is.

Wij denken hier misschien wel in de eerste plaats aan de vaststelling van de basisnormen voor toelaatbare straling in het belang van de volksgezondheid. Andere taken, waarvoor regels zijn vastgesteld, behoren tot het gebied van de controle op de voorraden splijtbaar materiaal; of en in hoeverre dit werk van toekomstig praktisch nut is, wagen wij in twijfel te trekken; controle op het vreedzame gebruik lijkt in de eerste plaats een taak voor het

*) De schrijver, die onlangs zijn taak van adviseur voor atoomzaken van het Ministerie van Buitenlandse Zaken beëindigde, geeft in deze kroniek uitsluitend zijn persoonlijke inzichten weer.

Internationale Atoom-Agentschap te Wenen en zo ergens, dan dreigt toch wel hier een heilloze duplicatie. Ook de O.E.E.S. heeft zich beijverd om een controleconventie tot stand te brengen zodat drie internationale organisaties klaar staan om iets te gaan doen waarvan het nut wel eens problematisch kan gaan blijken, wanneer — helaas — de kernenergie zou blijven wat zij in feite tot dusverre is: een veld vol toekomstige mogelijkheden doch met nauwelijks meer dan experimentele kansen in het heden, en daardoor een verlengstuk van de militaire toepassing, welke laatste eens oververmijdelijk het gemeengoed zal worden van een toenemend aantal landen.

Nog weer anders is het gesteld met het probleem van de bevoorrading met uranium. Het agentschap van Euratom, dat de nominale eigendom verkrijgt van alle uranium die in de zes landen van de Gemeenschap zal worden verbruikt voor vreedzame doeleinden, zal niet — zoals oorspronkelijk was gedacht — met een schaarste doch wellicht met het tegendeel daarvan worden geconfronteerd. Dit op zichzelf verheugende feit maakt ook het gehele nut van deze autonome voorzieningsinstantie binnen het raam van het Euratom-verdrag enigszins ongrijpbaar.

Al deze regels moesten worden gesteld omdat het verdrag dit voorschreef en alleen de eerstbedoelde — die betreffende de basisnormen en al wat ermee samenhangt — zijn in dit stadium van de ontwikkeling werkelijk van groot rechtstreeks belang. Zij bieden aan een nog altijd licht verontruste openbare mening in de landen van de Zes de zekerheid, dat de nieuwe vindingen met grote zorgvuldigheid, wat de mogelijke gevaren zowel voor werknemers als omwonenden van de atoom-installaties betreft, zullen worden toegepast.

De centrale taak van Euratom ligt echter elders: in het inhalen namelijk van de achterstand, die op kernenergetisch gebied was ontstaan in continentaal westelijk Europa, onder andere als gevolg van de oorlog en van de lang volgehouden politiek van geheimhouding van de Grote Drie op kerngebied, de Verenigde Staten het Verenigd Koninkrijk en de Sowjet-Unie. Achterstand op kernenergetisch gebied is een term die licht tot misverstand aanleiding geeft, een misverstand dat voortkomt uit de dubbele betekenis waarin kernenergie wordt gebruikt. Men kan daarbij namelijk denken aan de opwekking van elektriciteit of warmte voor industriële doeleinden, of men kan zich de ongekende krachten, die worden losgemaakt bij een atoomsplitsing, voor de geest brengen en denken aan de schier onafzienbare mogelijkheden welke in deze nieuwe energiebron besloten liggen. Het laatste alleen heeft, naar wij geloven, zin, en in dit laatste opzicht ook moet het kernonderzoek van Euratom — evenals dat van de individuele Euratom-landen — geschieden, wil inderdaad de achterstand worden ingehaald. Dus ook de achterstand op het gebied van de reeds bekende praktische toepassingen, zoals stroomopwekking en voortstuwing van schepen.

Op het enorme gebied van het onderzoek nu, heeft Euratom in de afgelopen anderhalf jaar zelf nog maar weinig gedaan; in dit opzicht blijft nog vrijwel alles van wat het verdrag dienaangaande voorschrijft onvervuld. Met name is er nog geen eigen onderzoekcentrum gesticht. Zulks betekent niet, dat er dienaangaande geen voorbereidend werk zou zijn verricht, maar toch blijft juist op dit gebied nog het meeste — eigenlijk vrijwel alles — te doen. Men weet, dat Nederland gegadigde is voor hetzij de vestiging van het gehele centrum, hetzij

van het hoofddeel ervan. Het laatste meer dan het eerste ligt in de lijn van het verdrag, dat uitdrukkelijk spreekt van de mogelijkheid van gedecentraliseerd onderzoek. Maar ergens zal het hart moeten kloppen van dit eigen centrum van Euratom, en wij kunnen slechts hopen dat ditmaal ons land zal worden verkozen. Men kan voor en tegen de vestiging in een bepaald land allerlei argumenten aanvoeren. Wij mogen gerust verklaren, dat het geestelijke klimaat voor internationaal onderzoekswerk in Nederland gunstig is — getuige datgene wat sterk internationaal geöriënteerde concerns als de Koninklijke Shell-groep, Unilever en Philips hier tot stand hebben gebracht.

Het op zichzelf niet te miskennen feit, dat Nederland op kerngebied nog betrekkelijk weinig op zijn naam heeft staan — zij het ook, dat hier wel enig zeer oorspronkelijk werk is verricht en met succes wordt voorgezet, zoals de vervaardiging van cyclotrons bij Philips — biedt ons inziens geen reden om het Euratom-centrum hier *niet* te vestigen: het centrale doel van Euratom is immers juist om achterstanden op te heffen en zonder de minste twijfel zou de vestiging van een groot internationaal centrum in Nederland een machtige stimulans betekenen voor het ganse onderzoek op dit gebied.

Terwijl er dus nog geen eigen Euratom-centrum is opgericht, heeft de Commissie van deze Gemeenschap wel een aantal andere beslissingen genomen op het gebied van de research, welke de laatste gestimuleerd hebben en, naar men mag hopen, vooral ook nog zullen stimuleren. De grote wedijver tussen Amerika en Engeland op het gebied van de opwekking van elektriciteit door atoomreactoren heeft deze beide landen ertoe gebracht om met Euratom verdragen af te sluiten voor samenwerking op dit deelgebied. Euratom heeft belangrijke middelen afgezonderd voor het bevorderen van werk in samenwerking met de Amerikaanse Atomic Energy Commission en de eerste opdrachten aan ondernemingen in Amerika en het Euratom-gebied zijn reeds bekend gemaakt. Het aanleunen tegen het Amerikaanse onderzoek opent ontegenzeggelijk interessante mogelijkheden om de Europese achterstand te helpen inhalen, waarbij komt, dat het gezamenlijk te ondernemen werk gezamenlijk wordt gefinancierd. Komt het tot de levering van reactoren, tot de industriële toepassing dus, dan is Amerika ook bereid, en bij verdrag verplicht, om deze te financieren op zeer redelijke voorwaarden.

Voor de samenwerking tussen Euratom en het Verenigd Koninkrijk is er een raamovereenkomst, doch hier zijn over en weer geen middelen afgezonderd om de samenwerking praktisch uitvoerbaar te maken. Het zeer belangrijke Britse programma, juist op het gebied van de elektriciteitsopwekking, is echter langs een andere weg, en wel via de O.E.E.S., toch ook voor een aanzienlijk deel toegankelijk gemaakt voor de landen van de Euratom-Gemeenschap — en uiteraard ook voor de andere leden van de O.E.E.S. —, en het is verheugend dat Euratom voor een belangrijk bedrag aan het betreffende project, dat als „Dragon” te boek staat, zal deelnemen. Het Britse programma is veel meer rechtlijnig dan het Amerikaanse, en concentreert zich op reactoren met licht verrijkt uranium. Bij de huidige marktverhoudingen en de hedendaagse stand van de techniek is het nog steeds bijzonder moeilijk om sterk verrijkt uranium voort te brengen, resp. te betrekken, tenzij uit de Verenigde Staten.

Een laatste belangrijke bezigheid van de Euratom-

Commissie, waarbij wij stil willen staan, is de voorbereiding van de oprichting van een Europese Universiteit. Het betreft hier het uitvoering geven aan artikel 9 van het Euratom-verdrag, waarvan het eerste lid spreekt over vakopleidingen voor de kernwetenschappen, terwijl het tweede lid bepaalt dat er een inrichting op universitair niveau zal worden gesticht en dat de Commissie voorstellen terzake aan de Raad van Ministers voor zal leggen. Men staat hier kennelijk aan de periferie van de „normale” activiteiten van Euratom en de gedachte van een Europese Universiteit is vele malen eerder gerezen in allerlei ander internationaal verband. Het College van Europa te Brugge kan als een begin van uitvoering ervan worden beschouwd.

Nu schijnt het een eigenaardigheid te zijn van vele internationale en supranationale organisaties om juist aan het grensgebied van hun meestal grote arbeidsveld een enorme activiteit ten toon te spreiden, een verschijnsel dat herinnert aan het neutronenbombardement dat, ver van de kleine atoomkernen, plaatsvindt bij een atoomsplitsing. Met Euratom is het in dezen niet anders gesteld, al moet men toegeven dat bij de voorbereiding van de universitaire stichting dadelijk contact is gezocht met de beide andere gemeenschappen van de Zes.

Een vraag, die kan worden gesteld, en die met name in Nederlandse universitaire kringen ook gesteld is, is echter of men nu juist een Europese Universiteit moet verbinden aan het Kleine Europa, in plaats van — bij voorbeeld — aan de veel meer landen omvattende Raad van Europa. Waartegen in te brengen valt, dat in het kader van die Raad tot dusverre nooit de middelen zijn gevonden om een dergelijk ambitieus plan te verwezenlijken, terwijl men in het Euratom-verdrag althans een basis heeft. „Ja, maar welke basis dan precies”, vragen de meer kritisch ingestelde lieden. En inderdaad, op dit punt is het verdrag verre van duidelijk. Waarom spreekt de tekst nogal tweeslachtig van „instelling op universitair niveau”, en niet kalmpjes van een universiteit, een term met een voor ieder duidelijke inhoud?

Zo blijkt ook dit probleem heel wat complexer te zijn dan op het eerste gezicht kon worden vermoed. Er komt bij, dat men zowel in Duitsland als in Italië grote ideële betekenis, juist aan een universiteit van het Kleine Europa, toekent. Deze instelling dan zou een keur van Europese studenten moeten aantrekken en voor de gehele studerende jeugd van de landen der Gemeenschap tot een symbool worden. In landen, waar de wetenschap steeds als een bij uitstek internationaal geestelijk goed is beschouwd en niet althans een tijdlang in een nationalistisch keurslijf gesnoeid is geweest, spreken dergelijke overwegingen minder sterk. Doch mag dit betekenen dat men zich tegen de verwezenlijking van het plan dat anderen zo dierbaar is, zou dienen te verzetten?

Gelijk zo vele andere internationale instellingen, zal de Europese Universiteit ex-artikel 9 van het Euratom-verdrag er wel komen. Het is te hopen dat zij dan inderdaad aan de hoge verwachtingen van haar protagonisten zal beantwoorden en dat de zonder twijfel grote kosten welke de landen van de Gemeenschap er zich voor zullen moeten getroosten, inderdaad besteed zullen worden om iets te bereiken op een hoog geestelijk plan. Iets in de geest van het Institute of Advanced Studies van Princeton en niet een hoger-onderwijs-fase van de Europese school te Luxemburg.

Egmond aan den Hoef.

H. RIEMENS.

De geldmarkt.

Voor het eerst sinds april 1956 is de callgeld-notering na een verlaging met $\frac{1}{4}$ pCt., op het niveau van 1 pCt. beland. Dit wijst er wel op, hoe ruim de geldmarkt op het ogenblik is. Een ander symptoom hiervan is, dat er kort voor de aanvang van een periode waarin grote bedragen aan vennootschapsbelasting in de Schatkist gestort zullen moeten worden, op tamelijk grote schaal van de mogelijkheid gebruik is gemaakt om bij de Agent van het Ministerie van Financiën over-de-toonbank schatkistbiljetten, naar men zegt vooral 2-jarige, af te nemen. Voorts kan erop gewezen worden dat De Nederlandsche Bank er in de verslagweek toe is overgegaan schatkistpromessen in de markt te plaatsen. Het merkwaardige van deze openmarkt-transactie is hierin gelegen, dat papier met uiteenlopende vervaldata, variërend van ca. 5 tot 8 maanden, aangeboden werd op basis van een en hetzelfde disconto-tarief, nl. $1\frac{5}{8}$ pCt., dat is gelijk aan het toewijzingsdisconto zoals dit bij de tender van 14 augustus voor 3-maandspapier werd vastgesteld.

Ons land beweegt zich, met zijn dalende geldmarktrente, tegen de internationale trend in. Zo steeg het Amerikaanse toewijzingsdisconto voor 3-maandspapier tot 3,41 pCt.; in Canada bedraagt het officiële disconto, dat daar wekelijks wordt vastgesteld, thans zelfs 6,3 pCt., d.i. hoger dan het 6 pCt.-maximum waaraan het particuliere bankwezen bij zijn kredietverlening is gebonden.

In hoeverre de Nederlandse banken momenteel gebruik maken van deze stijgende renteversillen, die overigens in belangrijke mate gecompenseerd worden door een toename van de kosten verbonden aan het dekken van het valutarisico kan thans nog niet worden vastgesteld. In ieder geval wordt hen door De Nederlandsche Bank, die het kasreservepercentage ondanks de geldmarkttruimte voor de 22 augustus aangevangen kasreserveperiode op 7 pCt. heeft gehandhaafd, in dit opzicht geen strobreed in de weg gelegd.

De kapitaalmarkt.

Na in de eerste helft van de verslagweek geleidelijk te zijn gedaald, vertoonden de Amerikaanse aandelenkoersen in de tweede helft een herstel, zonder dat er overigens voor deze (bescheiden) schommelingen een erg aannemelijke verklaring kon worden gegeven. Of het moest zijn dat er nu toch van een opheffing van het rentegamma voor Amerikaanse staatsleningen voorlopig niets zal komen. De Regering blijft dus voor de financiering van het kastekort in het 2e halfjaar 1959 en voor het vervangen van enorme bedragen aan vervallende staatsschuld, op de plaatsing van kortlopend of middellang papier aangewezen, met alle (potentiële) inflatoire gevaren van dien. Anderzijds hoort men steeds meer stemmen die beweren, dat de inflatie die nog te wachten is reeds dubbel en dwars in de aandelenkoersen is verdisconteerd.

Ook de Amsterdamse beurs was gedurende de tweede helft van de verslagweek in herstel. Bij de internationale concernaandelen stegen vooral de aandelen Unilever in koers; de cijfers over het 1e halfjaar waren daar dan ook wel naar: de concernwinst was bijna 50 pCt. hoger dan in het eerste halfjaar 1958, bij vrijwel onveranderde geldomzetten. Een opvallend vaste tendentie legden de obligatiekoersen aan de dag. Mogelijkerwijs speelt de ruimte op de

geldmarkt hierbij een rol, die het voor de banken de overweging waard maakt in kortlopende obligaties te beleggen. Ook is het denkbaar dat sommigen thans het tijdstip gekomen achten om tot consolidatie van koerswinsten over te gaan.

De levensverzekeringmaatschappijen blijven zich in een gestage groei verheugen. Voor het eerst in de historie heeft de produktie aan levensverzekeringen in het 1e halfjaar 1959 de f. 2 mrd. overschreden.

Nadat het enige tijd heeft ontbroken aan nieuws over de oprichting van beleggingsfondsen is hierin de laatste weken verandering gekomen. In Engeland heeft een makelaar de euvele moed gehad aan een op te richten beleggingsfonds de naam „Investing in Success” te geven. Zowel in Duitsland als in Zwitserland zijn beleggingsfondsen in het leven geroepen die hun middelen uitsluitend in Franse effecten zullen gaan beleggen. Wie had een jaar geleden een dergelijk blijk van vertrouwen in de Franse economie durven voorstellen?

Het zal voor Duitse beleggers, die zich wat het kopen van Nederlandse effecten betreft toch al niet onbetuigd hebben gelaten, in de toekomst gemakkelijker worden gemaakt zich bij aandelen Koninklijke te interesseren. Deze zullen nl. op de Duitse beurzen worden geïntroduceerd. Volgens de laatst gepubliceerde gegevens (april 1958) bevond zich van „ons” hoofdfonds overigens nog maar $\frac{1}{3}$ in Nederlandse handen. Voor de overige internationale concernaandelen waren deze percentages blijkens een artikel in De Financieele Koerier: Unilever 65, Philips 53 en A.K.U. 80 à 85. Welke belangrijke plaats deze ondernemingen in wereldverband innemen komt naar voren in een door „Fortune” opgesteld overzicht. Bij de 100 grootste niet-Amerikaanse ondernemingen staat de Koninklijke/Shell groep als no. 1 op de ranglijst, het Unilever-concern neemt de 2e en Philips de 6e plaats in. Ook aan A.K.U. en Hoogovens valt de eer te beurt in dit selecte gezelschap te zijn opgenomen.

Aand. indexcijfers	A.N.P.-C.B.S. (1953 = 100)	2 jan. 1959	14 aug. 1959	21 aug. 1959
Algemeen	255	309	312
Internat. concerns	375	443	451
Industrie	174	227	228
Scheepvaart	151	160	159
Banken	138	293	187
Indon. aand.	103	137	138

Aandelen	f. 183,20	f. 168,60	f. 170,30	
Kon. Petroleum	452	607	626
Unilever	493%	646%	654
Philips	262	374½	382%
A.K.U.	341	556	574½
Kon. N. Hoogovens	193	247	252
Van Gelder Zn.	158½	168	168
H.A.L.	253½	349	340
Amsterd. Bank	131½	154	156½
Ver. H.V.A. Mij-en			

Bij

QUAKER OATS - GRAANPRODUCTEN N.V.

Brielselaan 7, Rotterdam-Zuid

is vacant de functie van

MARKETING MANAGER

Hiervoor wordt gezocht een intelligente kracht met gedegen ervaring in de verkoop van en propaganda voor merkartikelen in Nederland, die in staat is op dit gebied in alle opzichten leiding te geven.

Het niveau van deze functie vereist een persoonlijkheid met minstens middelbare opleiding, die de moderne talen in woord en geschrift beheerst. Leeftijd 35—40 jaar.

Aangeboden wordt een veelzijdige, verantwoordelijke en dienovereenkomstig gehonoreerde functie met zeer goede perspectieven.

Eigenhandig geschreven sollicitaties met uitvoerige gegevens betreffende leeftijd, opleiding en praktische ervaring — welke met discretie zullen worden behandeld — worden ingewacht bij de Directie.

	2 jan. 1959	14 aug. 1959	21 aug. 1959
Staatsfondsen			
2½ pCt. N.W.S.	59%	58%	59%
3½ pCt. 1947	90%	94	94½
3¼ pCt. 1955 I	87½	89%	89%
3 pCt. Grootboek 1946	88%	89½	91%
3 pCt. Dollarlening	90%	90%	91%
4½ pCt. Nederland 1958	99½	101%	101%
Diverse obligaties			
3½ pCt. Gem. Rotterdam 1937 VI	90%	92½	93%
3¼ pCt. Bk.v.Ned.Gem.1954 II/III	91%	88%	88%
3½ pCt. Nederl. Spoorwegen	89	90%	92½
3½ pCt. Philips 1948	95	96%	96
3¼ pCt. Westl. Hyp. Bank	83½	88	86%
6 pCt. Nat. Woningb.len. 1957	110	111	111½
New York			
Aandelenkoersgemiddelde			
Dow Jones Industrials	588	659	655

M. P. GANS.

STATISTIEKEN

IN- EN UITVOER 1)

(waarde in miljoenen gulden)

Jaar	Invoer		Uitvoer		Dekkingspercentage	
	juli	jan.-juli 2)	juli	jan.-juli 2)	juli	jan.-juli 2)
1938	122	120	79	84	65	70
1956	1.231	1.147	796	878	65	77
1957	1.394	1.354	1.042	951	75	70
1958	1.113	1.121	969	971	87	87
1959	1.299	1.214	1.034	1.064	80	88

1) Bron: C.B.S.

2) Maandgemiddelde.

KWANTITEIT of KWALITEIT?

Wanneer het U vooral om de kwantiteit van de reacties op door Uw onderneming geplaatste personeelsannonces gaat, dan menen wij er goed aan te doen U tevoren te moeten afraden deze annonces in „E.-S.B.” te plaatsen. Honderden reacties voorspellen wij U beslist niet.

Wilt U echter een indruk hebben van de kwaliteit van de binnenkomende reacties, dan zal het U interesseren dat talrijke grote ondernemingen regelmatig „E.-S.B.” inschakelen als medium voor het oproepen van functionarissen op hoog niveau. De ervaring leert deze bedrijven namelijk dat een oproep, in „E.-S.B.” geplaatst, een prima selectie van het aantal reacties betekent, hetgeen een niet onbelangrijke aanwijzing is wat betreft het „aanbod”.

Zoekt U het in de kwaliteit van de reacties op Uw personeelannonces, dan geven wij U ernstig in overweging om „E.-S.B.” als medium in te schakelen.

Advertentie-afdeling
Postbus 42 — Schiedam

Op ons Hoofdkantoor te Amsterdam vacceert de functie van

staf-functionaris

die voor de leiding van de Horeca- en Bakkerij-sector van ons bedrijf actuele vraagstukken op commerciël-organisatorisch terrein zelfstandig tot beslissingsrijpe voorstellen uit kan werken.

Vereist zijn:

- meerjarige bedrijfservaring in commerciël-organisatorische werkzaamheden
- kennis van organisatie-leer en bedrijfseconomie
- een goede, algemene ontwikkeling
- leeftijd omstreeks 30 jaar

Zij, die enige jaren ervaring hebben op een bureau voor bedrijfsorganisatie, genieten de voorkeur.

Schriftelijke sollicitaties met vermelding van leeftijd, opleiding en ervaring en voorzien van een recente pasfoto, te richten aan de afdeling Personeelszaken der N.V. Hema, Ruysdaelstraat 49, Amsterdam-Z.

VAN LEER'S VATENFABRIEKEN N.V. AMSTELVEEN

zoekt voor haar afdeling Documentatie

Jong econoom

met universitaire opleiding.

De afdeling Documentatie verricht economische werkzaamheden van uiteenlopende aard, alsmede marktresearch. Van de te benoemen functionaris wordt verwacht, dat hij zich op korte termijn in hem gegeven opdrachten weet in te werken en dat hij hierover op duidelijke wijze rapporteert. Rapportage vindt voornamelijk plaats in de Engelse taal.

Met de hand geschreven sollicitatiebrieven met vermelding van opleiding en ervaring, vergezeld van een pasfoto, te zenden aan de afdeling Personele Zaken van Van Leer's Vatenfabrieken N.V., Postbus 25, Amstelveen.

HOLLANDSCHE SOCIETEIT VAN LEVENSVZERKERINGEN N.V.

Hoofdkantoor Nederland:
Herengracht 475, Amsterdam-C. tel. 221322
Head Office Canada:
1130 Bay Street, Toronto 5

...meer dan anderhalve
eeuw levensverzekering

Katholieke Leergangen
TILBURG

ECONOMIE M.O.

Geheel mondelinge opleiding.
Duur van de cursus drie jaar.

Inlichtingen bij de Rector,
Bosscheweg 339, Tilburg. Tel. 04250-22340.

Het **ECONOMISCH TECHNOLOGISCH INSTITUUT
IN LIMBURG** vraagt een

SOCIAAL-ECONOOM

Vereisten: na korte tijd van inwerken in staat zijn o.a. onderzoeken op sociaal-economisch, sociaal-geografisch en statistisch gebied te doen en rapporten daarover samen te stellen. Academische opleiding (doctoraal examen) en goed stylist. Enige praktijk gewenst. Sollicitaties met uitvoerige inlichtingen s.v.p. richten aan: directeur E.T.I.L., St. Servaasklooster 39, Maastricht.

NEDERLANDS-NIEUW-GUINEA

Het Gouvernement van Nederlands-Nieuw-Guinea roept gegadigden op voor de functie van

ONDERDIRECTEUR DIENST VAN ECONOMISCHE ZAKEN

Gevraagd: een academische opleiding, algemeen economisch inzicht, bedrijfseconomische kennis en organisatievermogen. Leeftijd ca. 40 tot 45 jaar.

Standplaats Hollandia. Bezoldiging naar gelang van ervaring (max. f. 1780,— per maand) vermeerderd met duurtetoelag en kindertoelage. Tegemoetkoming in de uitrustingskosten.

Dienstverband nader overeen te komen.

Uitvoerige schriftelijke sollicitaties met recente pasfoto en opgave referentie-adressen te richten aan de Directie Nederlands-Nieuw-Guinea, Plein no. 1, 's-Gravenhage.

GEMEENTE HAARLEMMERMEER

Bij het sociografisch bureau kan worden geplaatst een
**MIDDELBAAR PLANOLOGISCH
ONDERZOEKER**

in de rang van commies of commies A.
De te benoemen ambtenaar zal worden belast met planologisch onderzoek, alsmede met sociaal onderzoek in ruimere zin.

Jaarwedge: commies f. 6.054,26 tot f. 7.387,62; commies A f. 6.681,53 tot f. 8.497,86; toelagen inbegrepen (uitgezonderd 4% vakantietoelage).

I.Z.A.-regeling en verplaatsingskostenbesluit van toepassing.

Sollicitaties binnen 14 dagen aan de burgemeester te Hoofddorp.

**CALTEX PETROLEUM MAATSCHAPPIJ
(NEDERLAND) N.V.**

vraagt voor haar Hoofdkantoor te 's-Gravenhage

INTERNE ACCOUNTANT (NIVA of VAGA)

die belast zal worden met de leiding van de interne accountantsafdeling alsmede met vraagstukken op het gebied van de administratieve organisatie en de mechanische boekhouding (ponskaarten).

Vereist worden: diploma H.B.S.-V, diploma N.I.v.A. of V.A.G.A., tenminste 5 jaar ervaring als accountant op een accountantskantoor of 'bij de interne accountantsdienst van een grote onderneming of instelling, welke ervaring de hierboven genoemde terreinen moet omvatten. Beheersing in woord en geschrift van de Engelse taal.

Eigenhandig geschreven sollicitaties te richten onder letters ERC aan Caltex Petroleum Maatschappij (Nederland) N.V., Conradkade 178, 's-Gravenhage.

Onderneming op het gebied van de internationale handel vraagt:

ECONOMISCH EN ADMINISTRATIEF GESCHOOLDE KRACHT

Academische of andere opleiding op gelijk niveau.
Niet ouder dan 30 jaar.

Geboden wordt een interessante veelzijdige werkkring met na geleken geschiktheid goede vooruitzichten.

Sollicitaties onder letters RAH aan Nijgh & Van Ditmar Advertentiebureau, postbus 830, Rotterdam.

CENTRAAL BEHEER

Singel 126-130, Amsterdam-C.

ONDERLINGE VERZEKERINGEN VOOR HET BEDRIJFSLEVEN

WET-RISICO

Bedrijfs-w.a.-verzekering.

Motorrijtuigverzekering
w.a.-dekking voor alle
motorrijtuigen f. 500.000,-
per gebeurtenis.

Ongevallenverzekering voor
inzittenden van personen-
auto's.

BRAND-RISICO

Brand- en bedrijfsschade-
verzekering voor industriële
en andere objecten.

Belangrijke besparing op de
premie.

Verzekerd bedrag ruim
2 miljard gulden.

MOLEST-RISICO

Molestverzekering
ingeschreven bedrag ruim
7 miljard gulden.
Stormverzekering
verzekerd bedrag ruim
1 miljard gulden.

VERVOER-RISICO

Transportverzekering van
goederenzendingen in
binnen- en buitenland.

PENSIOEN-RISICO

Ouderdoms-, weduwen-,
wezen- en invaliditeitsver-
zekering van werknemers.
Verzekerd bedrag ruim
1 miljard gulden.
Belegd vermogen 250
miljoen gulden.